

ואחורה ביניהם. בקריאה השנייה, שכמו פורקה והורכבה מחדש בדומה לתערוכה, התגלתה בפניי חוויה אחרת וכנגזרת שלה גם התבוננות חדשה. אגיע אליה בהמשך.

זהו לא ספר ש'בולעים', אלא כזה המחכה לצד כורסת הקליניקה (או כל כורסא אחרת, שכן הספר יכול לתרום גם לקוראים שאינם מטפלים), וקוראים בו קטעים קטעים, מניחים ושבבים אליו, בסדר כרונולוגי או ללא סדר כלשהו. אז אפשר לגלות בו אוצרות שְׁבֻעֵיִים שווה לנדוד בו. הרגשתי מועשרת מהזיווג המרענן בין פיליפס לטיילור, אנליטיקאי והיסטוריונית, גבר ואשה, כמו גם מהקדמה מלאה בכל טוב של המתרגמת והעורכת המדעית אילת רו, שאף כתבה אחרית דבר, ומתרומתו הייחודית כרגיל של עמית פכלר באחרית דבר משלו, החותמת את הספר.

יחד עם זאת, לפרקים התעייפתי מנדיבות הספר שהפכה לגודש, ולא פעם הרגשתי הולכת לאיבוד במרחבי הפילוסופיה. על אף שבאופן פרדוקסלי זהו כנראה דווקא חלק מסוד קסמו: האפשרות לעתים להיאבד בו ולהימצא (או שלא), להעלות שאלות, סתירות, אפשרויות חדשות למחשבה, או במילותיו של אלמוג בהר (4):

"לזהות כיצד גם לבי מתרחב
בהיריון משלוי".

האם אכן מדובר ב"היריון של הלב"? מהו בעצם היריון של הלב לפי הכותבים? אנסה לברר עם עצמי ואיתכם. הספר "על רוחב הלב" יצא לאור בתרגומו לעברית בסמוך להוצאתו לאור של "פסיכואנליזה של הרוע", ספרה של הפסיכואנליטיקאית מרית גורן (5). גאות הרוע של השבעה באוקטובר הולידה גל נדיבות שלנו כעם. שני ספרים אלה יחד, בשיתוף פעולה בלתי מתוכנן ביניהם, כמו ידעו להגיע לפתחנו בעיצומו של אסון כמותו לא ידענו: כשאנו חטופים בארצנו, והלבבות שלנו חטופים בעזה יחד עם החטופים ומשפחותיהם, ואולי יואילו בהולדת-ם להזין אותנו בהעמקה במחוזות הנדיבות מצד אחד, והרוע מצד שני. אנסה תוך כדי תנועה, לענות על השאלה, האם אכן מדובר בשני צדדים? או שמא בשני היבטים נפשיים הכרוכים זה בזה, ושלעיתים אף מהווים תחפושת זה לזה?

אקדים ואומר שכל פרק נכתב למיטב הבנתי בידי אחד מהכותבים, ואילת רו מתייחסת לכך בהקדמתה. מי שהבחנה זו חשובה לו, יוכל למצוא את דרכו במקרא המפה שאילת רו משרטטת בבהירות ובתבונה, אולם אני אנדוד בין הפרקים בהתייחסות לכותבים כצמד, כמעין Combined-object*, או במילים פשוטות: כשאחד ועוד אחת שווים ליותר משניים.

אשתמש במילותיה המדויקות של ג'וזף-פרלברג כדי לחזור ולהדגיש את המרכיבים שנוספו במהלך השנים לגישת פרויד לחלום: החלומות הם ביטוי למצבו הנפשי של המטופל בהווה, קיימת זיקה בין חלומות להעברה ולתהליך האנליטי, אנו עוסקים לא רק בתוכן של החלום, אלא בחוויה שהוא מעורר אצל המטופל ואצל האנליטיקאי.

ברוח דומה אומר לסיום: תוכנו של הספר מעולה, החוויה בעת הקריאה מהנה ומעוררת תקווה. מצד אחד, משנתו של פרויד חיה וקיימת, ומצד שני, ממשיכיו השונים מעשירים מאוד את הבנתנו מהו חלום, למה הוא מיועד וכיצד להתייחס אליו באנליזה.

אדם פיליפס, ברברה טיילור על רוחב הלב

ירושלים: כרמל, ידיעות ספרים/סדרת פגישות, 2024, 140 עמ'.

שני להבי אליאלי¹

"כָּל דָּבָר מִשְׁתַּלֵּם / בְּתַנְאֵי שֶׁהִנְפֵּשׁ אֵינָה קִטְנָה מְדִי"

(פרננדו פסואה) (1)

ב1930 כותב פרויד ב"תרבות ללא נחת" (2): "אדם לאדם זאב", [ושואל]: "מי ימצא עוז בנפשו לכפור בקביעה זו?". נראה שאדם פיליפס וברברה טיילור, בשיתוף הפעולה הפורה ביניהם בספרם "על רוחב הלב", מְעִיזִים גם מְעִיזִים.

אך בטרם אצלול למעמקי העוז המתבטא בספרם, בו הם פורסים בפני הקורא את מורכבותו הפרדוקסלית של רוחב הלב, אתייחס למסע שלי בדרכי אל אשר על ליבם, בשתי קריאות שקראתי לשם סקירה זו כמו גם לשם הרחבת לבי שלי, ובתקווה גם שלכם הקוראים.

לפני כשנתיים ביקרתי במוזיאון תל-אביב לאמנות בתערוכה "לצלם ולשכוח" (3) – פרי שיתוף פעולה יצירתי נוסף, בין האמן-צלם מיכה בר-עם והקולנוען רן טל. המפגש הביך-דורי ביניהם הוליד סרט תעודה שכולו עשוי מצילומי סטילס המופיעים בזה אחר זה, על רקע שיחותיהם המרגשות. הסרט פורק לגורמיו והורכב מחדש למיצב רב-ערוצי המאפשר תנועה חופשית בין פרקי החיים של המצלמה. בקומפוזיציה זו של סרט ללא תנועה שפורק לקטעים, מפיחים הצופים עצמם תנועה חדשה במבנה מוסכם תוך הסתובבות חופשית בחלל. ביקרתי בתערוכה פעמיים, ובכל פעם נדדתי אחרת בין הקטעים המצלומים, שוכחת את הביקור הקודם וגם נזכרת, ומגלה זוויות מפתיעות. כשקראתי את הספר "על רוחב הלב" שמתי לב שבפעם השנייה קראתי בו לא לפי סדר הפרקים, אלא בתנועה קדימה

* אובייקט משולב: אובייקט פנטסמטי המורכב מהזוג הבראשיתי ההורי והפנמתו.

¹ החברה הפסיכואנליטית בישראל. elielishani@gmail.com

הפרוידיאנית, שהתייחס לפסיכולוגיה העומדת בבסיס רוחב הלב. ז'אן ז'אק רוסו היה הראשון לזהות את חשיבות חווית הילדות בהתפתחות העצמי רחב הלב. משמע, רוחב הלב הוא קודם כולל הישג התפתחותי!

בפרק עולה השאלה מהו אותו חיבור בין העצמי לאחר, והאם אותו "טבע אנושי" של העצמי הוא אמת נפשית או שמא אנוכיות במסווה? יש דיון רחב בנושא, אך לטעמי, הדיון החשוב מופיע בהמשך, במעבר מ-"עצמי" כמבודד, אל זה הנוצר מתוך "קשרים מיטיבים עם אחרים" (עמ' 65). רוחב הלב, הופך עשיר יותר על-ידי תובנות פסיכואנליטיות אודות המוטיבציות האנושיות, ומצוי בלב הספר כולו.

בשלב זה, העלילה מתעבה. מדוע זקוקה העלילה לעיבוי? אינני יודעת. אך כך הרגשתי: נמשכת לטקסט באופן אחר. המחברים מתארים קטע מ"מסכת של טבע האדם", שכתב דיוויד יום ב-1739, והשווה את התקשורת הרגשית בין בני האדם לרטט מיתרי הכינור: כשכל אחד מהדהד את כאביו ואת תענוגותיו של האחר כמו היו שלו עצמו. "אנו יוצאים מעצמנו", הם מצטטים את יום, "אל תוך עולמם הרגשי של אחרים" (עמ' 66). וכותבים בהמשך: "העצמי הסימפתי הוא עצמי מתרחב" (עמ' 67), ואז הם מגיעים לאחד השורשים המעובים (אולי זו התשובה לעיבוי מתחילת המערכה-פיסקה) והחשובים: היחסים של רוחב הלב עם כאב, כאב ויכולתנו/איי-יכולתנו לשאתו. כאב כגורם מדרבן לחיבור לאחר, שרוסו היטיב לנסח בפואטיות: "כל אסונותיי התרגשו עלי מתוך צרכי להתחבר מכל לבי" (עמ' 67).

זה פרק ארוך, לעתים ארוך מדי, אך על קטעים אלה אני ממליצה לא לוותר, שכן הם "זורחים מהטקסט כקמעות", כפי שכותבת מיכל בן נפתלי על דְרִידָה (6). כמוהם גם תיאורו היפהפה של "אמיל", שרוסו כתב במאה ה-18: "הילד, שאינו מעלה בדמינו כלל את תחושותיהם של אחרים, אינו מכיר אלא את מכאוביו שלו. ואולם, כל אימת שהתפתחות ראשונה של חושיו מציתה בו את אש הדמיון, הוא מתחיל לחוש את עצמו בקרב בני-מינו, להתרגש מקובלנותיהם, ולכאוב את מכאוביהם. אזי, מן הסתם, נוסך בלבו המראה הנוגה של האנושות הסובלת את רגש החיבה הראשון שרחש אי פעם" (עמ' 71). בסיפור מורכב ושובה-לב זה מובלעת הנחתו של רוסו, לפיה היכולת לרוחב לב תלויה בעוצמתה של האהבה העצמית הבריאה שלנו. תהפוכות רוחב הלב לצד הסכנות הטמונות בהיות אדם, מתגלות בקטעים חשובים אלה, ומהם "זורח" התהליך של היות אנושי! בהמשך הפרק מגוללים הכותבים את היסטורית החיבור העגום בין רוחב לב ל"התנהגות נשית", ואת ה"כניעה" לרוחב הלב כאות לחולשה נשית, ולאימהות. חיבור זה בין נשיות לרוחב לב נותר בעינו עד העת המודרנית וגם בימינו אפשר עדיין לפגוש בו. אציע, כי יש לחיבור זה קשר הדוק להגנה מפני האימה שמעורר בנו גודלה של האם והאשה – מולידתנו, מתוך תלותנו העמוקה בה.

הצעה זו מחברת היישר לפרק השלישי של הספר וליחסים המוקדמים ביותר של האדם עם אָמוּ, כפוטנציאל מולד לרוחב

בחמשת פרקי הספר משרטטים הכותבים את תנועת רוחב הלב בין סתירות וקונפליקטים, וקובעים כי הגדרתו מתבטאת לא פעם דווקא בהיעדרו או ניגודו.

כך למשל הפרק הראשון הפותח את הספר ונקרא: "כנגד רוחב הלב", העלה בי תהייה אודות בחירה זו לפתיחה, שיש בה משום סגירה, ומעלה שאלה, אחת מיני רבות: "מה מביא אנשים לשכוח מרוחב הלב ומהתענוגות העמוקים הכרוכים בו?" (עמ' 47), ואף מנסה לענות עליה בהתבוננות לאחור לרעיונות מהעידן הקלאסי ואילך.

מהי בעצם משמעותו המקורית של מושג רוחב הלב, Kindness, בטקסט של פיליפס וטיילור? הם שואלים, ומנסים לענות בפרק וכותבים: "משמעותו נקשרה ביחסי שארות (kinship) וזהות, התרחבה בחלוף הזמן, כך שמקיפה רגשות שכיום יוהו עם מגוון רחב של שמות – אהדה, נדיבות, אלטרואיזם (זולתנות), טוב-לב, אנושיות, חמלה, רחמים, אמפתיה – אך בעבר היו מוכרים גם תחת שמות אחרים, בעיקר פילנתרופיה וצדקה". [בבסיסן רגשות אלו מציינים בדרכים שונות] "את מה שנקרא בתקופה הוויקטוריאנית נדיבות לב – סימפתיה המתרחבת וקושרת בין אדם לזולתו" (עמ' 47-48).

הם מאירים שיכולת זו הפכה ברבות הימים גם סימן לחולשה, עד כדי כך שפתחנו פוביה כלפי רוחב הלב בחברה שלנו. המשמעות הנגזרת – שרוחב הלב הוא "תבנית נוף התקורות שבהן אנו גדלים" (עמ' 51). הם מצטטים את דיוויד הרברט לורנס, שהגדיר את החשד המודרני הרווח כלפי רוחב הלב, כצורה נעלה של אנוכיות (מהסוג המתהלל במוסריותו, אך נצלני בחשאי), או צורה נחותה של חולשה (דרכם של החלשים לשלוט בחזקים, רחבי הלב הם כאלה רק משום שאין להם אומץ להיות משהו אחר). תמיכה פומבית ברוחב לב, מסתבר, זוכה ליחס מבטל כמוסרנית ורגשנית. רוחב הלב נתפס כסיפור כיסוי או ככניעה לרכרוכיות. אם כן, ביסודנו אנו אמביוולנטיים כלפי רוחב הלב, אוהבים אותו וחרדים מפניו.

מסתבר מהקריאה שרוחב הלב אינו מפסיק להעסיק אותנו, ובכל זאת רובנו לא מצליחים לחיות את חיינו לאורו. העונג שברוחב הלב נובע מכך שהוא מחבר אותנו לאחרים, אולם האימה שבו מתגלית משום שהוא גורם לנו להיות מודעים בישירות רבה מדי לפגיעותנו ולזו של אחרים: "היכולת לשאת את פגיעותם של אחרים... מצריכה יכולת לשאת את פגיעותנו שלנו" (עמ' 52). זה כנראה לב הקונפליקט המצוי בבסיסו של רוחב הלב עבורנו: הוא פותח אותנו כלפי העולם של האחר בדרכים שאנו מייחלים להן כשם שחרדים מהן, ופה טמון הסיכון שנהיה מוכנים לקחת או לא. רעיון חשוב זה ילך ויתחמם בפרקים הבאים.

בפרק השני: "היסטוריה קצרה של רוחב הלב", שאינה קצרה כלל, מזדכך, להבנתי, הקשר בין רוחב לב, לאמת נפשית. הקדמתי את המאחר, ערבבתי את "תמונות הסטילס" בתערוכה. אעשה פרסה: המסע בפרק הזה מתחיל מאיזכור הובס, ממבשרי הפרספקטיבות הפסיכואנליטיות של התקופה

– הטאבו על גילוי עריות – מתרה בנו לנתק קשר זה. לכן הם מניחים כי היעדר רוחב לב, משמע היעדר חיבה ודאגה, הוא שהופך את תשוקתנו לאפשרית: רוחב לב הוא דרך לעצור את תשוקתנו. כאשר אנו נוהגים ברוחב לב אנו יודעים שאנו מתעסקים באובייקטים אסורים; רוחב לב הוא מה שקורה בין הורים וילדים, מין הוא מה שאסור שיקרה ביניהם. אנו מקשרים בין רוחב הלב לתסכול; ובין היעדר רוחב הלב – לסיפוק" (עמ' 111). "כאשר רוחב הלב מפוצל מן השנאה" הם כותבים בהמשך, בהשראה ממאמרו של ויניקוט "שנאה בהעברה נגדית", "הוא מעורר אובדן סודי של הקשר לעצמי ולאחר" (עמ' 113). הם מסכמים כי לא ייתכנו אינטימיות ללא תוקפנות, ולא תחושת עונג מתמשכת בין אנשים ללא היכולת לשרוד את השנאה הקיימת תמיד ביחסים. המשימה בנוגע לרוחב הלב, אם כך, היא לכלול את האמביוולנטיות שביחסים האנושיים.

הפרק האחרון: עוסק ברוחב הלב המודרני, ומובאים לקדמת הבמה התלות וההזדקקות לְאִחֵר, לא רק להישרדותנו, אלא לעצם קיומנו, מול העצמאות והאינדיבידואליות המקודשים בחברה המודרנית. הצורך המולד של האדם באנשים אחרים כספקי רוחב הלב ובדבדבד כמושאיו זוכה להכרה, אך יחד עם זאת גם ללעג. פיליפס וטיילור מבחינים בין דאגה אמיתית לְאִחֵר, ללא התנשאות וכפייה, לבין זו המתגלה כצדקנות עצמית ואף ככוחניות מיליטנטית, כמו גם רוחב לב אמיתי הניצב לצד כוח, ועלול להתדרדר במהרה לבריונות מוסרית. כמו כן, הם מפרטים את השפעת מלחמות העולם על ההיררכיות החברתיות ואידיאל העשייה למען הכלל.

חלק גדול מהפרק דן במחקרים וסטטיסטיקות ומצאתי בכך פחות ערך. מחשבתי הוצתה מחדש משנכתב: "רוחב לב טבעי עבורנו, אך גם אכזריות ותוקפנות". באוזני רוחי נשמע שפיליפס וטיילור ממליצים שנהיה אמפתיים לתרכובת משולשת זו מבלי להפוך אף אחד ממרכיביה ליתום, ושנתייחס גם לצרות העין המתעוררת מול רוחב לב: "אנשים נוטים לחשוב שהם מקנאים באחרים בשל הצלחתם, כספם, תהילתם, כאשר למעשה זהו רוחב הלב שבו הם מקנאים יותר מכל, משום שהוא המשמעותי ביותר לרווחתם הנפשית, לעונג שלהם מעצם קיומם" (עמ' 132). רווחה נפשית זו נוגעת גם לאמונה ולתקווה, לא אמונה דתית, אלא אמונה שלנו בנו כבני אדם, שיכולים לשאת טרגדיות ואסונות, וגם לקום; ליפול ולהישבר לאלפי רסיסים, ואז להיות מסוגלים לאחות ולחבר. מה זה אם לא רוחב לב? טיילור ופיליפס משייבים: "רוחב הלב, הוא זה אשר מהותית הופך את חיינו ראויים לחיותם; וכל מה שמכוון כנגד רוחב לב זה, הוא בחזקת התקפה על התקווה שלנו" (עמ' 133).

בשתי אחריות-דבר יפות של אילת רז ועמית פכלר, הם קושרים בטבעיות את רוחב הלב למאורעות השבעה באוקטובר, וגם הם מתמקדים בתקווה: רז כותבת על ה"רקמה האנושית המחברת", ועמית ברוחב לבו מצטט את שירו הנפלא של רפי וייכרט, ורוקם את השיר לתוך תקוותנו החיה להיות, לדבריו: "עם חופשי בנפשנו":

לב. פיליפס וטיילור מעלים את התוספת של הפסיכואנליזה לגבי הקשר בין גורלות רוחב הלב והמיניות, תוך שהם מביאים בחשבון את התוקפנות כשלעצמה, היכולה לטמון בחובה את המשאלה לקשר אינטימי.

נקודת השיא של הפרק, לטעמי, היא התמקדות המחברים בשיח הפסיכואנליטי לגבי הפחד (חרדה?) שהרי מדובר בלא-מודע) שלנו מרוחב הלב. בהמשך למה שכיניתי "האימה מהאשה" ואולי גם מהנשי, הם מציעים: "מתחילתם תלויים חיינו בקיומו של רוחב לב, ומסיבה זו בדיוק...הוא מטיל עלינו אימה", [וממשיכים:] "אנו מתחילים את חיינו כחלק מגוף של אחר(ת), פשוטו כמשמעו. הגוף שאנו נובטים ומתפתחים בו הוא זה שממנו נצטרך להתנתק" (עמ' 85). על הילד להיגמל מהתלות המוחלטת באם לשם הישרדותו ורווחתו. הם מעלים את האפשרות שאנו רחבי לב כדי להבטיח עד כמה שניתן את הישרדותנו הרגשית-נפשית, וכי האיום המהותי על הישרדותנו זו הוא אובדן האהבה של מי שחיינו תלויים בו. האימה בכך טמונה לא רק באובדן האדם האהוב, אלא גם באובדן רוחב הלב של האדם עצמו!

לסיום הפרק הם מדגישים ששנאה היא הצורה הראשית של ההגנה העצמית שלנו, והיא איננה סימן לרוע לב, אלא לסכנה ודרך התמודדות לשימור העצמי. אנו אוהבים את מי ומה שאוהבים אותנו. הם מתייחסים לקשר בין שנאה ואהבה, סיפוק עצמי והפקת עונג, לבין רוחב הלב מצד אחד, והמערכת החיסונית שאנו מפתחים כלפי סבלם של אחרים והסיבות לכך, מצד שני. במילים אחרות של אמות מידה, התייחסות לרוחב הלב ועומק הלב תהיה חסרה, אם לא נוסף לתמונה השלמה גם את מימד האורך: בבחינת קוצר רוחו של הלב*.

כאן אני מגיעה לערך בספרה של מרית גורן, שהזכרתי בתחילת דבריי, כ'סצנה משלימה' לספר הנוכחי: היחסים המתקיימים במחוזות הלא-מודע בין רוחב הלב לרוע הלב, כחלק מהטבע האנושי (זה שגורן מגדירה מתוך הספקטרום כ"מעשים רעים", המתקיימים בכל אחד מאיתנו, לעומת ה"רוע הטהור"), בתנועה התפתחותית מתמדת ביניהם הלך ושוב, שרק בהתקיימותה, להבנתי, עשוי להתרחש "היריון של הלב". היריון שכזה מתרחש כשזרע וביצית של הנדיבות והאלימות שבתוכנו נפגשים, ואנו מסוגלים להיות עימם במגע כן ושלם.

נראה שהמחברים נוגעים במשהו מרעיון זה בפרק הרביעי של הספר, וקושרים אותו למיניות ולדחף. הם מתייחסים להצעתו של פרויד, שמתחילת חיינו אנו חשים משהו הדומה לדחף רוחב הלב, שאותו כינה דחף שימור העצמי. משמע, מתקיים דחף או יצר לרוחב לב הדומה לדחף המיני או מהווה חלק ממנו. מטבענו אנו מקשרים חיבה לתשוקה, ואילו התרבות

* בהשראה מספרו של שטפן צווייג: "קוצר רוחו של הלב". תודה לאילנה מישאל, עמיתה במכון תל-אביב לפסיכואנליזה בת זמננו, על הערתה מאירת העיניים הזו.

"פתאום אני פועם לקצקץ:

רוצה לחיות, רוצה לחיות, רוצה לחיות. הו שמחה!" (7)

בהמשך, אביא מדברי פרויד מחיבורו "על החלום", אותו כתב בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, כשמנקה אותו בליבו אמונה ותקווה: "רק לאחר שנתגבר על האבל, ניווכח לדעת שלמרות שהניסיון לימד אותנו עד כמה שבירים הם קנייני התרבות, הרי שהערכתנו אותם בעינה עומדת. את כל שהרסה המלחמה נשוב ונקים, ואולי אפילו על יסודות איתנים ומאריכי ימים יותר מבעבר". (8)

אסיים עם אחד משיאי התרחבות הלב שניתן להעלות על הדעת: טיפה מדברי רייצ'ל וג'ון גולדברג פולין, ברגעים הקשים ביותר בחייהם, בהספידם את בנם הירש, שנרצח בשבי, כנראה ב-30.9.24. נימה אישית שהלמה בנו, ובנדיבותה הפכה קולקטיבית. טיפה שיש בה עולם ומלואו, ורוחבה מעניק לכולנו היריון של הלב:

אמו רייצ'ל: "אני יודעת שאתה פה בלב שלי, אני רק אצטרך ללמד את עצמי להרגיש אותך באופן אחר".

אביו ג'ון בסוף דבריו: "עוד לא אבדה תקוותנו".

ספרות:

1. פסואה פ. (1934). מסר. תל-אביב, הוצאת הבה לאור, 2024.
2. פרויד ז. (1915). תרבות ללא נחת. בתוך: תרבות בלא נחת ומסות אחרות. דביר, תל-אביב, 2009.
3. טל ר., בר-עם מ., לצלם ולשכוח: רן טל אחרי מיכה בר-עם. אוצרות: ד"ר נעם גל. מוזיאון תל-אביב, 2022.
4. בהר א., לגדל תינוקות. בתוך: שירים לאסירי בתי-הסוהר. הוצאת אינדיבוק, תל-אביב, 2016.
5. גורן מ., פסיכואנליזה של הרוע. תל-אביב, רסלינג, 2023.
6. דרידה ז. (1930). נפתולי בבל. עמ' 109. תל-אביב, רסלינג, 2002.
7. וייכרט ר., שירים לדר. קשב לשירה. 2009.
8. פרויד ז. (1915). על החלום. שיחות, ח' (3): יוני, 1994.

מירב רוט

אהבת-אמת באהבת האמת

תל-אביב: הוצאת עלמא, 2023, 51 עמ'.

ד"ר רוני אלפנדרי¹

א הבה ואמת, צמד מילים וביניהן יקום שלם של חוויות אנושיות אישיות, בין-אישיות וחברתיות. בספר קטן מימדים וייחודי של מירב רוט שיצא בשלהי 2023, לוקחת רוט שני מושגי יסוד אלה ומרכיבה ביניהם מארג עשיר ורבוד משמעויות.

כמו צמדי מושגים אחרים, לדוגמה, חופש וצדק של אלבר קאמי, עצם הבאתם יחד למישור משמעות אחד מכניס

¹ אונ' חיפה.

alfandary@gmail.com

את הקורא לרצף אסוציאטיבי מפרה ומאתגר. האומנם שני מושגים אלה נמצאים בשני קצוות מנעד מדומיין כלשהו? או אולי מרכיבים ביניהם שלמות אחדותית כמו סמלי הין והיאנג הסיניים? ואולי מייצרים ספירלה אין-סופית שמטלטלת את הקורא ומייצרת משמעויות חדשות המזינות את הנפש?

הספר יצא לאור לפני השבעה באוקטובר 2023, ולכן כמובן לא יכול היה להתייחס לאירועים הקטסטרופליים שלאורם (או חשכתם) אנו עדיין סבים סביב עצמנו בחיפוש אחר נקודות אחיזה. פרופ' רוט עצמה היא דמות מוכרת ומוערכת במעגלים הפסיכואנליטיים והתרבותיים בישראל. רעיונותיה ופרסומיה בחקר התרבות זכו להכרה רבה בשנים האחרונות. כמו רבים מאיתנו, בשבעה באוקטובר היא נחלצה מכורסת המטפלת ויצאה לשטח בו היא הקימה מערך טיפולי ראשוני עבור ניצולי הזוועות. פעולתה בשדה הזו ממשיכה גם היום, ואותה חלקה עימנו בפלטפורמות שונות.

הפרק הראשון של ספר צנוע ועוצמתי זה נפתח בהגדרה ברורה וחדה של המשימה איתה מתמודדת רוט. "במרכז הקושי לאהוב מצוי הפרדוקס של התלות. אני תלויה באחר, והאחר מוגדר דרך היותו לא-אני... אני תלויה באהובי, הייתי רוצה לדעת אותו לאשורו כדי לנבא מה צפוי לי כשאני תולה בו את יחבי. אלא שבאחרותו יש מימד של מסתורין וידי לעולם לא יקיפו את מלוא כוליותו" (עמ' 17).

משפטים אלה, המהדהדים את המשנה ההגליאנית, הגורסת שכדי להיות מוכרים על-ידי האחר, עלינו בו-זמנית להכיר בשלמותו ונפרדותו של האחר, מבהירים הן את התשוקה לאמת והן את התרחקותה מאיתנו כשאנו נמצאים בשדה האהבה.

כדי לאהוב באמת, האם עלינו להיות מסוגלים לסלוח לאחר שאותו אנו אוהבים גם כשהוא חוטא וחורג מהאמת שאנו מחזיקים? כיצד נוכל לאהוב אדם שהאמת שלו מביאה אותנו לחוויות קיומיות מאתגרות?

הפרק השני, על שמו קרוי הספר, נפתח במילים: "מה יכריע את הכף לטובת ניצחון האהבה? התנאי הראשון והמרכזי שאני מציעה... לאהבת-אמת הוא אהבת האמת. אילו הייתי צריכה לנסח משפט אחד שמכיל את התורה כולה, ייתכן שזה המשפט שבו הייתי בוחרת. התנאי שיכריע את הדרך שבה יבחר האהוב לצעוד בגן השבילים המתפצלים של האהבה הוא הנכונות שלו למגע עם האמת" (עמ' 23).

פרופ' רוט, פסיכולוגית קלינית ופסיכואנליטיקאית מנחה, משתמשת בסוגת המסה כדי להתמודד עם פרדוקסים כאלה ואחרים המוכרים לכל אחד ואחת מאיתנו, העסוקים בשאלות האהבה והאמת. כיצד ניתן לקיים אהבה שבמרכזה תלות עזה יחד עם רצון עז לא פחות לנפרדות? כיצד מגשרים על הפער, הנחוזה לעתים כתהום מאיימת, בין פנטזיית האהבה למציאות של יחסים בוגרים, הכוללים אמיתות קיומיות שהאהוב ניחן בהן, כפגעי הגיל, רגעים פוגעניים וחולשות אנושיות? "כל עוד אין האדם נכון להכיר באמיתות הללו ולשאתן כחלק מקיומו, הוא ישנא גם את כל גילומיהן במושא אהבתו" (עמ' 26). בשפה מדוייקת ובהירה להפליא מתמודדת רוט עם שאלות אלו ואחרות בשנינות